

modernization of the pension system aimed at strengthening its financial capacity and ensuring a decent level of pensions in the face of demographic change; strengthening the targeting of social assistance programs for low-income categories of people, ensuring access to basic goods and services for socially vulnerable elderly people; promoting initiatives for sharing experiences and knowledge between generations, expanding opportunities for transferring the experience gained by older workers; developing a life-long learning policy in order to attract older people to participate in educational processes.

УДК 352.621.791

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕНЬ СТРАТЕГІЧНОГО ПЛАНУВАННЯ У ДЕРЖАВНОМУ УПРАВЛІННІ ОСВІТНЬОЮ ГАЛУЗЗЮ

ХИТЬКО М.М.,
старший викладач кафедри
публічного управління та права
Дніпровської академії
неперервної освіти, м. Дніпро

У статті проаналізовано проблему детермінації стратегічного планування в освіті з боку органів державного управління інноваційними змінами соціокультурного середовища, процесами інформатизації та глобалізації. Підкреслено значущість використання нових концептуальних підходів постмодерністського зразка у процесі дослідження проблем стратегічного планування освітніх змін. Обґрунтовано необхідність поєднання синергетичної та системно-модельної методологій. Акцентовано значущість розуміння системи освіти як складного самоорганізованого об'єкта. Встановлено основні проблеми стратегічного планування в освіті у зв'язку із застосуванням методології екстраполяції тенденцій розвитку.

Ключові слова: державне управління, стратегічне планування, освіта, інновації.

В статье проанализирована проблема детерминации стратегического планирования в образовании со стороны органов государственного управления инновационными изменениями социокультурной среды, процессами информатизации и глобализации. Подчеркнуто значимость использования новых концептуальных подходов постмодернистского образца в процессе исследования проблем стратегического планирования образовательных изменений. Обоснована необходимость сочетания синергетической и системно-модельной методологии. Акцентировано значимость понимания системы образования как сложного самоорганизованного объекта. Установлены основные проблемы стратегического планирования в образовании в связи

с применением методологии экстраполяции тенденций развития.

Ключевые слова: государственное управление, стратегическое планирование, образование, инновации.

The article analyzes the problem of the determination of strategic planning in education by the public authorities through innovative changes in the socio-cultural environment, the processes of informatization and globalization. The significance of the use of new conceptual approaches of the postmodernist model in the process of studying the problems of strategic planning of educational changes is emphasized. The necessity of combining synergetic and system-model methodologies is substantiated. The significance of the understanding of the education system as a complex self-organized object is emphasized. The basic problems of strategic planning in education in connection with the application of the extrapolation of development trends methodology are established.

Keywords: public administration, strategic planning, education, innovations.

Постановка проблеми. Найбільш загальним концептуальним контекстом дослідження проблем стратегічного планування у сфері державного управління освітньою галуззю є неперервний процес інноваційних змін, пов'язаних із загальноцивілізаційними трансформаціями постмодерного зразка, модернізаційними процесами українського суспільства, його сфери освіти та державного управління. Безпосереднім змістовним підґрунтям аналізу досліджуваного феномену є модернізація освітньої галузі, що має системний характер і торкається усіх форм та рівнів освітньої діяльності. Стратегічні цілі інновацій в освіті визначаються як потребами в інтеграції до європейського та світового освітнього простору, так і потребами нової якості освіти у відповідності з запитами українського суспільства, зокрема, у практичній та особистісній переорієнтації освіти. Орієнтація державної стратегії на комплексне оновлення освітньої галузі має реалізуватися у системі інновацій різного рівня, підпорядкованих стратегічним цілям, що вимагає стратегічного планування з використанням інноваційних методологій та технологій. Це можливо лише за наявності адекватного концептуального та методологічного обґрунтування як дослідження, так і здійснення стратегічного планування освітніх реформ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження проблем стратегічного управління освітою в сучасних умовах здійснюється у роботах І. Синельникова, І. Семенець-Орлової, М. Фуллана, Т. Маріносяна та інших вітчизняних і зарубіжних авторів. У наявних наукових розвідках обґрунтована необхідність планування та прогнозування освітнього розвитку в довгостроковій перспективі як основа цілепокладання процесів трансформації освітньої сфери у відповідності з новими вимогами суспільства. Однак концептуально-методологічні аспекти адаптації цього механізму управління освітніми інноваціями до умов постмодерного суспільства є недостатньо досліджуваним предметом, особливо що стосується діяльності органів державного управління.

Мета статті. Визначення концептуальних засад дослідження стратегічного планування в освіті у контексті управлінської діяльності органів державної влади.

Виклад основного матеріалу дослідження. Можна з упевненістю говорити про те, що сьогодні процес стратегічного планування в освіті стосується насамперед радикальної, проте упорядкованої зміни усіх складових освітньої галузі, інноваційних трансформацій як на змістовному рівні, так і на рівні форм і технологій освітньої діяльності. Дослідники вказують, що всі напрями розвитку сучасної освіти, починаючи від формування її нових парадигмальних засад із переходом до особистісних компетенцій і закінчуючи становленням ефективних механізмів організаційно-управлінського та фінансово-економічного забезпечення освітніх змін і упровадження у процесі планування більш дієвих інструментів оцінювання досягнутих результатів, є інноваційними [1, с. 107].

Відтак доцільно говорити про застосування синергетичних засад дослідження, оскільки планування та управління упровадженням системних та масштабних нововведень в освіті пов'язане з невизначеністю, непередбачуваністю, нелінійністю результатів, що підвищує ймовірність різного роду ризиків і пов'язаних із ними негативних наслідків і явищ. Неадекватність стратегічного планування та управління в освіті у разі застосування неадекватної методології загрожує як значними матеріальними проблемами, пов'язаними з неконкурентоспроможністю в економіці та технологічній сфері, так і з гуманітарною кризою, яка є закономірним результатом відсутності належного інтелектуального, аксіологічного, професійного середовища формування людей, ціннісної дезорієнтації підростаючого покоління і втрати ним сенсів життя.

Відтак можна констатувати, що в умовах домінування завдань модернізації та становлення інноваційної моделі розвитку вітчизняної освіти пріоритетними у діяльності органів державної влади та освітніх суб'єктів стають здатності та потенціал до інноваційних трансформацій системного і тривалого характеру як на рівні методології, так і на рівні конкретних механізмів та інструментарію управлінської діяльності. Одним із вирішальних аспектів формування таких здатностей є перехід до нової якості планування всієї освітньої діяльності, що створює необхідність дослідження феномену в межах інноваційних концепцій розвитку та управління.

Сучасне соціокультурне середовище розвитку освіти характеризується як простір постійних змін і трансформацій, відповідно і управління цим розвитком має здійснюватися на основі планування освітніх інновацій, що можливе лише на основі перетворення освітньої галузі як об'єкта управління у простір соціально осмисленої та системно-управлінські оформленої інноваційної діяльності [2, с. 219]. Освітні зміни у контексті глобальних соціокультурних трансформацій сьогодні складають цілий напрям у межах менеджменту, філософії освіти, інноватики, і найбільш динамічним аспектом цього напрямку є теорія управління цими змінами. У роботах сучасних західних теоретиків освітніх змін (М. Барбера, М. Фуллана, Т. Сержіованні, М. Генсона, С. Сарасона, Т. Тімара, С. Ф. Раймерза, Т. Ковальського, П. МакЛарена) акцентується на необхідності застосування інноваційної методології для планування розвитку освіти.

Найбільш розлогою методологією стратегічного планування та здійснення освітніх змін розкрита у роботах канадського дослідника М. Фуллана. Він показав, що розвиток сучасної освіти може бути забезпечений лише як процес планування та управління всюдисущими, безперервними та тотальними за своєю

природою освітніми змінами [3, с. 14]. М. Фуллан розробив і методологію стратегічного планування освітніх трансформацій (в авторському формулюванні це «8 уроків змін»), які сьогодні широко використовуються для стратегічного планування та управління освітніми інноваціями [3, с. 50].

Ця методологія є актуальною для вітчизняної управлінської практики, оскільки центральне місце у процесі планування та здійснення освітніх нововведень у ній відводиться ідеї демократизації інституціонального контексту освітньої діяльності. Саме використання цієї ідеї у процесі стратегічного планування розвитку вітчизняної освіти дозволяє вирішувати основні її проблеми, пов'язані з домінуванням централізованого управління, відсутністю лідерського наповнення та змістовним і формальним бюрократизмом керування процесом освітніх реформ, з низьким рівнем ініціативи освітніх суб'єктів, відповідно неприйняттям інновацій та відчуженням від них освітніх працівників і громадськості.

Сучасна методологія стратегічного планування освітніх змін має по суті інноваційно-синергетичний характер, що відображається у низці корисних для нашого дослідження методологічних настанов.

Насамперед у її межах об'єктом дослідження та управління виступає стратегічне планування як одна з функцій державного управління освітою в динаміці змін з урахуванням вимог інноватики, стратегічного менеджменту та завдань реформування як освітньої галузі, так і системи державного управління. Стратегічне планування в освіті розглядається у контексті наявності керуючих впливів з боку зовнішнього середовища у вигляді нормативного визначення напрямів освітніх реформ, впливу органів державної влади чи економічних процесів, а також врахування завдань соціокультурного розвитку та інших чинників, які, перш за все, пов'язані з діяльністю конкретних людей, що мають власні цілі та інтереси. При цьому у фокусі дослідження знаходиться проблема визначення принципів оптимізації процесу стратегічного планування в освіті на системно-модельному рівні. Саме на цій основі найбільш ефективно досягається забезпечення дієвості управлінських впливів органів державної влади, в тому числі і в освітній галузі. Як на теоретико-методологічному рівні, так і на рівні здійснення практичних управлінських дій, у межах системного підходу та цілісних моделей управління процес стратегічного планування є механізмом ефективного управління освітніми змінами з боку органів державної влади.

Важливість методологічних настанов полягає у тому, що саме вони допомагають визначити цілі дослідження і здійснення процесу стратегічного планування в освіті, вихідні позиції цієї діяльності та її спрямованість. Виходячи зі сказаного вище, у процесі найбільшого значення для розуміння предмету нашого дослідження набуває системний підхід у поєднанні з методологією моделювання у його інноваційно-синергетичній інтерпретації. Саме у межах такої методології здійснюється у найбільш повному обсязі врахування усіх вимірів об'єкта управління в їх взаємозв'язку і цілісності та з розумінням невизначеності соціокультурного контексту. Вона також забезпечує таку важливу концептуальну основу аналізу, як попереднє визначення теоретичних засад розгляду проблеми, тобто ті базисні концептуальні положення, які у своїй сукупності та цілісності задають цільову визначеність процесу дослідження. У нашому випадку йдеться про спрямованість управлінських дій на вирішення

практичних завдань реформування освітньої галузі через упровадження моделі та принципів стратегічного планування в державне управління системою освіти.

Одним із аспектів методології дослідження є визначення та включення у практичну модель стратегічного планування в освіті наявних орієнтирів її застосування та обмежень щодо можливостей використання в управлінській діяльності. Головним орієнтиром, на нашу думку, слід вважати практичну спрямованість процесу моделювання системи стратегічного планування в освіті, обмеження ж визначаються специфікою останнього та управлінським процесом в освітній галузі загалом, а також потенціалом інноваційних змін у системі державного управління.

Таким чином, характер методології визначається теоретичними засадами, засобами та інструментарієм дослідження, які адаптуються до досліджуваної проблематики й відповідно визначаються як особливістю системи освіти, так і специфікою процесу стратегічного управління в галузі. Результати застосування зазначеної методології програмують розробку концепції та практичних рекомендацій щодо застосування принципів стратегічного планування в освіті, побудову моделі такого планування та розробку практичних рекомендацій щодо її використання у процесі здійснення інноваційних змін.

У світоглядно-методологічному плані основна спрямованість нашого дослідження визначається характером освітньої та управлінської діяльності в епоху постмодерну і відповідно постмодерністськими методологічними настановами. Вони формулюються у межах таких концептів, як постмодернізм, пост-індустріалізм, пост-структуралізм, постнекласична раціональність, які сьогодні є найбільш вживаними у методології. Вони відображають радикальні зміни, пов'язані зі становленням нового об'єкта науки, сформованого у процесі інформатизації, що привела до широкого використання в наукових дослідженнях феноменів віртуальності, гіперреальності, медіальності, симулятивності тощо. І сучасне управління, включаючи стратегічне планування, і освітні процеси сьогодні досліджуються як постмодерністські та навіть пост-постмодерністські предмети наукового дослідження [4, с. 69].

У цьому контексті основна характеристика освіти як об'єкта стратегічного планування з боку органів державного управління – створення нового інтерактивного освітнього середовища з домінуванням інтересів споживача освітніх послуг. У розвинених країнах спостерігається радикальне розширення електронно-віртуальної складової освітньої діяльності як на рівні освітніх закладів, так і на рівні системи освіти загалом. Електронний освітній простір заповнений масовими відкритими онлайн-курсами на базі відповідної платформи. Саме у межах цієї інноваційної форми освіти зараз все більше здійснюється організація дистанційного навчання у межах таких інтернет-проектів як Coursera, EdX, MIT Open Courseware, Udacity, UMass Boston Open Courseware, FutureLearn та інші. Домінування електронної освіти створює новий об'єкт для стратегічного планування освітньої діяльності, оскільки саме сюди переміщується споживач освітніх послуг. У 2014 р на сайті OpenCourseWare близько мільярда користувачів використовували для освітніх потреб 2250 курсів, і темпи переміщення освітніх споживачів у електронний освітній простір тільки зростають [5].

Основна проблема для стратегічного планування, яка при цьому виникає,

це те, що такий матеріалізований у реальних освітніх процесах Інтернет-простір поступово виводить споживачів освітніх послуг та самі освітні інститути за межі системи жорсткої каузальності. Віртуалізація освітньої діяльності практично знищує звичну систему жорстких причинно-наслідкових зв'язків і відповідно можливість прогнозування навіть найближчого майбутнього із застосуванням сучасних інформаційних технологій, методів сценарного прогнозування, технологій обґрунтування імовірнісних суджень тощо. Старі моделі передбачення і прогнозування стають неефективними й безпредметними у тій точці сингулярності, «де наші моделі повинні бути відкинуті, де виникнуть нові правила пізнання реальності» [6]. Навіть синергетична методологія дає можливість здійснювати передбачення майбутнього за порогом біфуркації на основі стратегічного планування у вигляді сценаріїв розвитку лише до точки сингулярності, а потім ми вступаємо у ситуацію повної невизначеності.

Цю проблему намагаються вирішувати, розробляючи методологію дослідження стратегії управління розвитком постмодерної освіти на основі теорії хаосу, і її відображення у концепціях Дж. Брунера, Дж. Дьюї, І. Пригожина, Ж. Піаже, А. Уайтхеда. Сама освіта при цьому інтерпретується як об'єкт постнекласичної раціональності, і, відповідно, у сферу стратегічного планування вона входить як адаптивна складна система зі взаємопов'язаними змінами у процесі розвитку. Синергетика характеризує таку систему через такі загальні принципи, як відкритість до потоків впливів та ресурсів, взаємозалежність тенденцій розвитку від минулого до майбутнього через сучасність, наявність внутрішніх механізмів підтримки стійкості тощо [7, с. 6].

Стратегічне планування розвитку освіти як такої складної системи вимагає використання наднових технологій, і однією з найбільш визнаних є технологія форсайту. Саме на його основі сьогодні здійснюється визначення стратегічних цілей у процесі управління розвитком складних соціальних об'єктів, адже сукупність методологій, які його складають, «вживаються на систематичній основі як зусилля по дослідженню довгострокових перспектив розвитку з метою виявлення стратегічних галузей наукових досліджень і нових технологій, що зароджуються, які з високим ступенем ймовірності принесуть значний економічний і соціальний ефект» [8, с. 5].

Форсайт як методологія стратегічного планування дозволяє на системній і постійній основі визначати нові глобальні тенденції розвитку освіти, які формують майбутній стан освітньої галузі та відповідно визначають її вплив на розвиток суспільства загалом у довгостроковій перспективі. Як науковий підхід форсайт також є формою менталітету і способом осмислення проблем стратегічного планування розвитку галузі на основі розуміння специфіки її ресурсів і ризиків у довгостроковому контексті. Наявний і практичний вимір форсайту у вигляді інструментальної складової прогнозування майбутнього і формування механізмів управлінських впливів на нього. На основі методології форсайту відкриваються можливості розробки довгострокових стратегій розвитку освіти навіть в умовах невизначеності соціокультурних змін.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Глибокі та повсюдні трансформації освітніх систем та вітчизняної освіти сьогодні є відображенням, хоча і дещо запізнаним, процесів глобалізації та інформатизації. Неефективність більшості проектів освітнього реформування вказує на провал стратегічного

планування в галузі. Його результатом є відсутність механізмів як упровадження інформаційно-технологічних та гуманітарних досягнень у масовий освітній процес, так і адаптації останнього до потреб суспільства, що знаходиться у стані динамічних змін. Найбільшою проблемою стратегічного планування в освіті є поширеність моделі розуміння майбутнього як екстраполяції минулого та теперішнього стану галузі в довгостроковій перспективі. Подібний підхід є непродуктивним в умовах не тільки кількісних, а й системних якісних змін соціокультурного середовища розвитку освіти, коли відсутня вірогідність збереження наявних тенденцій розвитку навіть у найближчій перспективі. Слід розуміти, що використання методів стратегічного планування на основі наявних тенденцій розвитку, відображених у даних про вже пройдений етап розвитку освітньої системи, на сьогодні не може бути ефективним навіть у процесі сценарного планування. Динаміка розвитку, різноманіття зв'язків та чинників, що впливають на сучасну освіту, вимагає використання нових методологій та технологій стратегічного планування в освіті. Останнє має ґрунтуватися на системно-модельному підході, змістовно орієнтуватися на аналіз світових тенденцій розвитку не лише освіти, а й наукової-технічної, гуманітарної, соціально-економічної сфер. Інформатизація, глобалізація та інші постмодерні процеси визначають новий концептуальний контекст стратегічного планування в освіті. Проблема обґрунтування методологія дослідження стратегічного планування в освіті, як і проблема вибору та обґрунтування його інноваційних методів у процесі практично-управлінської діяльності є багатозначною і не вирішуваною у вигляді одномоментного результату. Потрібне плюралістичне використання різних методів і методологій, що відкриває можливості осмислення різноманіття альтернативних шляхів розвитку освіти, і на цій основі змодельовати найбільш вірогідні у науковому сенсі та прийнятні в управлінському та соціальному вимірі варіанти майбутнього, з виявленням і основних чинників, і основних факторів їх впливу на майбутній стан освітньої галузі. Адаптація інноваційних концептуальних підходів та методологій до потреб стратегічного планування розвитку освіти є найбільш важливим напрямом подальшого дослідження проблеми.

Література:

1. Синельников И.Ю. Методология прогнозирования рисков инновационного развития в сфере образования: проблемы и пути решения. Конфликтология. 2014. Т. 2. С. 106-130.
2. Семенець-Орлова І.А. Сучасні тенденції управління актуальними освітніми змінами на прикладі зарубіжного досвіду. Університетські наукові записки. 2014. № 1 (49). С. 219-226.
3. Фуллан Майкл. Сила змін: Вимірювання глибини освітніх реформ: Пер. з англ. / М. Фуллан. Львів: Літопис, 2000. 269 с.
4. Мариносян Т.Э. Образование и прогнозирование в образовании в эпоху пост-пост. Философские науки. 2016. № 11. С. 69-81.
5. Vinge V. The Coming Technological Singularity: How to Survive in the PostHuman Era. San Diego: San Diego State University, 1993. URL: <http://www-rohan.dsu.edu/faculty/vinge/misc/singularity.html>.
6. OpenCourseWare. Massachusetts Institute of Technology. URL: <http://ocw.mit.edu>.

mit.edu/about/our-history/.

7. Дроздов Г.О. Инновационная система формирования стратегических целей. Часопис економічних реформ. 2017. № 4 (28). С. 6-10.

8. Гапоненко Н.В. Форсайт. Теория. Методология. Опыт. Москва: ЮНИТИ-ДАНА, 2008. 239 с.

Modern conceptual foundations of strategic planning of educational changes are essentially innovative-synergetic. Education is thus interpreted as an object of post-classical rationality, and, accordingly, within the sphere of strategic planning, it is included as an adaptive complex system with interrelated changes in the process of development. Adapting innovative conceptual approaches and methodologies to the needs of strategic education planning is the most important area for studying the problem. Synergetics characterizes such a system through such general principles as openness to flows of influences and resources, the interdependence of development trends from the past to the future through the present, the presence of internal mechanisms of sustainability, etc. Strategic planning serves as one of the functions of public administration in education in the dynamics of change, which determines the inclusion in its lateral foundations of innovation, strategic management and the objectives of reforming both the educational sector and public administration. The most important for understanding the concept of research is the systematic approach in combination with the simulation methodology in its innovation-synergetic interpretation. It is within the limits of such a methodology that the most comprehensive consideration is made of all the dimensions of the object of management in their interrelation and integrity and with the understanding of the uncertainty of the socio-cultural context. One of the aspects of the conceptual framework of the study is the definition and inclusion in the practical model of strategic planning in education of the existing guidelines for its application and restrictions on the possibilities of use in management activities. The results of the application of this methodology are programmed to develop a concept and practical recommendations on the application of the principles of strategic planning in education, the construction of a model for such planning and the development of practical recommendations for its use in the process of implementing innovative changes. The dynamics of development, the diversity of relationships and factors affecting modern education, requires the use of new concepts and technologies of strategic planning in education.